

ŽELJKO KARAS*

Kriminalistički značaj pribavljanja osumnjičeničkog iskaza prije početka kaznenog postupka

Sažetak

Autor u radu prikazuje udjele izvora koji doprinose uspješnosti kriminalističkog istraživanja iz čega proizlazi da izjave osumnjičenika mogu biti značajne kao samostalni dokazi ili kao izvori za pronalaženje drugih dokaza. Strana znanstvena istraživanja pokazuju da značajan dio slučajeva nije moguće riješiti bez korisnog iskaza osumnjičenika. Autor u radu prikazuje znanstvene teorije kojima se objašnjava utjecaj kretanja udjela korisnih izjava osumnjičenika na ukupnu razjašnjenu kaznenih djela i ulogu koju pritom ima pravno uređenje prije početka kaznenog postupka.

Povod za analizu je model prihvaćen u ZKP/08 koji je izostavio izvidnu radnju ispitivanja osumnjičenika (bivši čl. 177. st. 5. ZKP/97) i na njeno mjesto prebacio dokaznu radnju ispitivanja okrivljenika iz stadija istrage. Ta zakonska promjena se odrazila na umanjenu samostalnost u formalnom postupanju redarstvenih vlasti i na primjenu zakonskih uvjeta iz stadija istrage iako se tamo radnja najčešće ne provodi. S druge strane, obveza usklađivanja s europskim propisima može ograničiti neformalne obavijesne razgovore te je upitno hoće li radnja ispitivanja okrivljenika obuhvatiti i to područje.

Ključne riječi: *ispitivanje okrivljenika, obavijesni razgovor, razjašnjenu kaznenih djela.*

1. UVOD

Odnos prema prikupljanju osumnjičeničkih izjava za dokazivanje u kaznenom postupku je predmet zanimanja brojnih znanstvenika i praktičara. Priznanje je jedan od najprijeornijih dokaza čija se uloga razmatra od početaka razvoja kaznenog postupovnog prava (Roxin, 2006, 91). I u suvremeno doba se pojavljuju raznovrsna pitanja čije rješavanje može os-

---

* dr. sc. Željko Karas, profesor na Visokoj policijskoj školi u Zagrebu.

tvarivati značajan utjecaj na rad redarstvenih vlasti i na mogućnosti prikupljanja dokaza. Radnja ispitivanja neovisno o dugačkom povijesnom razvoju i nadalje privlači značajan interes zakonodavca čime se pokazuje da potraga za optimalnim uređenjem nije postignuta. To pokazuju i novija kretanja na razini Europske unije. Na uređenje prava osumnjičenika u ispitivanju će utjecati Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku,¹ kojom se pokušava ujednačiti razina zaštite prava na razini Europske unije. Da taj model nije općeprihvaćen pokazuje i činjenica da je Direktiva izazvala nepovoljne reakcije Engleske, Francuske i nekih drugih država.

U hrvatskoj praksi je u odnosu na ispitivanje okrivljenika uočena dvojba kod definiranja stadija kriminalističkog istraživanja u kojem bi bilo potrebno obaviti radnju. Nekim policijskim jedinicama je kod traženja naloga za provođenje dokazne radnje odgovoreno da se radnja ispitivanja okrivljenika ne bi trebala provoditi u stadiju izvida, nego u stadiju istrage nakon prijavljivanja osnovano sumnjive osobe ili nakon njenog uhićenja. Takvo tumačenje nije potrajalo duže vrijeme niti je bilo široko prihvaćeno, ali pokazuje neke moguće posljedice uređenja u ZKP/08 koji ne sadrži izvidnu radnju ispitivanja osumnjičenika (čl. 177. st. 5. iz ZKP/97)² te redarstvene vlasti više nemaju na raspolaganju formalnu radnju ispitivanja koja bi bila uređena različito od ispitivanja u istrazi i o čijem bi provođenju mogli samostalno odlučivati bez naloga drugih tijela. Primjena radnje ispitivanja okrivljenika bi se mogla i proširiti jer spomenuta Direktiva nastoji ograničiti aktivnosti kojima se neformalno pokušavaju pribaviti izjave osumnjičenika o drugim dokazima. Policijski izvidi bi tako mogli ostati i bez neformalnog razgovora s osumnjičeničkom, a na to mjesto bi se mogla, ako se nastave dosadašnja kretanja, proširiti radnja ispitivanja okrivljenika.

S ciljem detaljnije analize kriminalističkih pitanja kojih se dotiče navedeno uređenje, korisno je razmotriti ulogu koju u kriminalističkom istraživanju ima radnja ispitivanja osumnjičenika odnosno utjecaj kojeg korisne izjave prikupljene u ranim fazama izvida mogu ostvariti na daljnje istraživanje i kazneni postupak.

2. ULOGA RADNJE ISPITIVANJA U POVIJESNOM RAZVOJU KRIMINALISTIKE

Uloga osumnjičeničkovih izjava kao izvora podataka je tijekom povijesnog razvoja kriminalističke prakse imala različit položaj ovisno o prevladavajućim dokaznim sredstvima. U razdoblju srednjovjekovnih metoda priznanje je bilo shvaćano kao važan dokaz (*confessio regina probationum*) i često ga se pokušavalo prikupiti jer je uz druge personalne izvore (npr. iskaz dva svjedoka) bilo obvezno kao uvjet za izricanje pojedinih kazni (npr. zakonodavstvo Karla V. iz 1527. godine). Prisilno dobivenom priznanju se često pristupalo kao formalnosti jer nije bio ključan njegov sadržajni karakter niti vjerodostojnost činjenica. Postupnim napretkom pravnog uređenja i podizanjem standarda zaštite prava se bitno mijenjao položaj osumnjičenika udaljavajući se od pukog objekta radnje, ali potrebe za izjavama nisu bile umanjene.

Napretkom prirodnih i tehničkih znanosti te razvojem društva pod utjecajem industrij-

---

¹ Direktiva 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku u kaznenom postupku i u postupku na temelju europskoga uhidbenog naloga; obveza usklađivanja država članica do 27. studenoga 2016.

² Zakon o kaznenom postupku, NN 110/97., 27/98., 58/99., 112/99., 58/02., 143/02., 115/06.

ske revolucije očekivalo se unapređivanje metoda i u kriminalističkom istraživanju potaknutom nastankom i širenjem profesionalne policije u 19. stoljeću te utemeljenjem prvih jedinica kriminalističke policije. Pod utjecajem brzog napretka znanosti, predviđanja su bila usmjerena na potpuni nestanak radnji koje su se temeljile na prikupljanju izjava od personalnih izvora. Takva nastojanja su imala pozitivne ciljeve u smislu osiguravanja veće objektivnosti i napuštanja povijesnih negativnosti poput nasilnih metoda pribavljanja iskaza, učestalog korištenja supočinitelja kao izvora podataka ili privatnih istražitelja koji su i sami najčešće bili počinitelji (Karas, 2012).

Znanstvenici su početkom 20. stoljeća smatrali da će personalni dokazi potpuno nestati širenjem kriminalističko-tehničkih metoda poput usporedbe otisaka prstiju, tragova oruđa ili identifikacije metaka. Klasične radnje istraživanja poput ispitivanja osumnjičenika su uspoređivali s iznošenom odjećom koja će postati izložak muzeja (Sellin, 1929, 21). Gross (1899) nije očekivao njihov potpuni nestanak već je smatrao da će razvojem kriminalističke tehnike biti umanjena uloga iskaza, ali ih je i dalje smatrao vrlo značajnima za utvrđivanje pojedinih okolnosti kaznenih djela poput subjektivnih obilježja počinjenja. Takvi stavovi nisu bili jedinstveni već su kritička gledišta očekivala brzu prilagodbu počinitelja koji će nastojati umanjiti mogućnosti ostavljanja tragova (Matheson, 1929).

3. RAZVOJ KRIMINALISTIČKIH POTREBA ZA PRIKUPLJANJE IZJAVA

3.1. Kretanja nakon sredine 20. stoljeća

Predviđanja s početka 20. stoljeća o iznimno velikim promjenama u odnosima materijalnih i personalnih izvora u radu redarstvenih vlasti se nisu ostvarila već su statistički podaci i nakon sredine stoljeća pokazivali veliku ovisnost kriminalističkog istraživanja o izjavama osumnjičenika u prethodnom postupku. Meinert je oko 80% razjašnjavanja pripisivao izravnom doprinosu podataka iz ispitivanja, ali nije razdvajao koliki dio pripada izjavama osumnjičenika, a koliki drugim personalnim izvorima (Meinert 1957, 217). Slično visoke udjele su prikazivali i drugi njemački kriminalisti poput analiza koje je objavio Eschenbach (1958, 279). Herren (1982, 104) procjenjivao je da ispitivanje ima ulogu u razjašnjavanju oko 60% slučajeva. Hellwig (1951) iskaz osumnjičenika u izvidima smatrao je vrlo značajnim za utvrđivanje činjenica jer se iz materijalnih dokaza nije moglo cjelovito utvrditi činjenično stanje. Američka kriminalistika je slično tome potvrđivala da su najznačajniji izvori za razjašnjavanje bili personalni izvori koji su posjedovali podatke vezane uz mjesto događaja (Isaacs, 1967). U fazi kada su mjere prvog zahvata na mjestu događaja ostale bez učinaka, mogućnosti prikupljanja korisnih dokaza u daljnjem istraživanju uvelike su ovisile upravo o dostupnosti personalnih izvora (Bloch, Bell, 1976). Ispitivanje osoba je u to doba označeno ne samo kao najčešće korištena radnja policije nego i kao radnja koja najčešće pruža smjernice za daljnje istraživanje i pronalaženje drugih dokaza (Inbau, Reid, 1967).

Za materijalne dokaze je Niggemeyer (1957) u to vrijeme pisao da su to moderna sredstva, ali kod pitanja imaju li veći značaj personalni ili materijalni dokazi ipak zaključuje da je to nemoguće odrediti jer svaka vrsta dokaza ima neke prednosti ili nedostatke. Kriminalističku tehniku se u ovom razdoblju smatralo perspektivnim područjem od kojeg se očekuju velike promjene i koja bi mogla istisnuti potrebu za priznanjima. Njemačka kriminalistika je i na službenim razinama izražavala težnju za takvim smjerom. Veći udio kriminalističke teh-

nike je kao program rada predstavio ravnatelj Savezne kriminalističke službe Herold (1980) koji je pledirao za veću ulogu materijalnih dokaza u odnosu na personalne izvore. Slična nastojanja su bila primijećena i u hrvatskoj kriminalistici gdje se također predviđalo da će napretkom tehničkih sredstava opadati potreba za korištenjem izvora povezanih s kriminalnim krugovima (Marković, 1972, 366).

Brühl (1981) smatrao je da je ispitivanje osumnjičenika pokretač kriminalističkog istraživanja jer daje poticaj i usmjerenje ostalim radnjama, uspoređujući ga s otkucanjima srca koji pokreću krvožilni sustav. Slično su i drugi autori smatrali da ispitivanje predstavlja najznačajnije polazište za kriminalistička istraživanja (Gössweiner, 1979). Wulf (1984, 42) isticao je da je nemoguće davati prednost jednoj vrsti dokaza jer njihova uporaba i značaj ovisi o vrsti kaznenih djela i brojnim drugim uključenim okolnostima. Materijalne dokaze istražitelji često samo izuzimaju, a daljnja obrada ovisi o vještačenjima i tumačenju tragova, dok ispitivanje izravno provode istražitelji i utvrđuju se subjektivna obilježja poput pobuda, razine krivnje i sličnih (Meinert, 1976).

Engleski podaci iz navedenog razdoblja su pokazivali da su oko 80% kaznenih djela policiji prijavili personalni izvori i da se kod otkrivenih kaznenih djela policijski rad većinom sastojao od prikupljanja izjava od građana (Bottomley, Coleman, 1981). U odnosu na provođenje kriminalističkog istraživanja nakon otkrivanja kaznenog djela, prevladavajući udio za podnošenje kaznenih prijava su imale obavijesti prikupljene od svjedoka ili osumnjičenika (Burrows, Tarling, 1987). Veliku ulogu priznanja potvrđuje primjer da su veću razinu razjašnjenosti imale policijske jedinice koje su bile usmjerene na razgovaranje s osuđenima na izdržavanju kazne o njihovih neotkrivenim kaznenim djelima koja su mogli priznati bez težih posljedica (Burrows, 1986).

3.2. Kretanja krajem 20. stoljeća

Približavanjem kraju stoljeća nisu unesene velike promjene u rad policije. Usprkos proširivanju novih metoda rada, velikom oslanjanju na kriminalističku tehniku i korištenju materijalnih dokaza, personalni dokazi nisu izgubili na značaju (Brockmann, Chedor, 1999, 74). U slučajevima u kojima policiji nisu dostupni materijalni dokazi, a informacije nisu prikupljene iz nekog od personalnih izvora ili drugim radnjama, forenzičke (znanstvene) metode ne mogu riješiti kazneno djelo jer ne mogu otkriti gdje su skriveni dokazi (Moore, 1988, 6). Gudjonsson (1996, 7) ističe da su forenzički (znanstveni) dokazi vrlo korisni, ali u najvećem broju slučajeva ih nema u početnim razdobljima istraživanja te prikupljanje personalnih izvora poput izjava osumnjičenika preostaje redarstvu kao osnovno sredstvo istraživanja uz svjedoke ili informatore. Utjecajem znanstvenih metoda je umanjena pozornost na ulogu osoba kao izvora podataka, što je Modly (1993) smatrao pogrešnim.

Iako se potreba pribavljanja osumnjičenikovih izjava često prikazuje kroz primjere u istaknutim slučajevima u kojima je bez iskaza teško pronaći traženi predmet (npr. slučaj otmičara djeteta ili počinitelja koji je postavio bombu), potrebe kriminalističkog istraživanja su opsežnije. U američkoj kriminalistici su u ovom razdoblju pokušavali utvrditi udio slučajeva koji se ne može riješiti bez izjava osumnjičenika. Prema istraživanju u Pittsburgu su znanstvenici utvrdili da oko 20% svih slučajeva ne može biti riješeno bez priznanja, u New Yorku oko 26,2%, a prema istraživanju na Yaleu priznanja su bila potrebna u 13,3% slučajeva

(Cassell, 1996, 426). Na uzorku u Detroitu je utvrđena neophodnost priznanja u 23,6% slučajeva. Cassell je objedinio rezultate još nekoliko znanstvenih istraživanja radi određivanja prosječne vrijednosti i utvrdio neizostavnost priznanja za razrješavanje 23,8% prijavljenih slučajeva (Cassell, 1996, 434). Podaci dobiveni ovim istraživanjima se po prirodi stvari razlikuju od podataka o udjelima u riješenim kaznenim kaznenim djelima jer oni obuhvaćaju drugačije slučajeve.

3.3. Stanje početkom 21. stoljeća

Najpoznatije djelo engleskoga govornog područja o ispitivanju (tzv. Reidova taktika ispitivanja) ističe empirijska istraživanja prema kojima se na manje od 10% mjesta događaja pronalaze korisni tragovi koji upućuju na počinitelja, dok je u preostalim slučajevima policiji za početak rada potrebno prikupiti izjave osoba (Inbau, 2004). Otkrivanje osumnjičenika je češće doprinos radnji kojima se obuhvaćaju personalni izvori te se iz izjava omogućava dostupnost objekata za započinjanje forenzičke obrade (Redmayne, 2001). Novije metode poput kriminalističke analitike ili ekspertnih sustava nisu ostvarile veći udio u razjašnjavanju jer se temelje na obradi podataka koje je prethodno potrebno prikupiti drugim radnjama kako bi se unijele u obradu.

Kod brojnih kaznenih djela na mjestu događaja kao polazištu istraživanja nema tragova koji bi mogli usmjeravati istraživanje. Primjer nedostatnosti materijalnih dokaza se može potvrditi na otiscima papilarnih linija koji su već desetljećima rijetkost na mjestu događaja, ili novijih primjera s opsežno provjeravanom analizom DNK. Udjeli razjašnjenosti ubojstava u američkom sustavu su od 2000. godine u padu, što se objašnjava pretjeranim očekivanjem od kriminalističke tehnike i zanemarivanjem personalnih izvora (Schroeder, 2007). Povijesni razvoj pokazuje da nije potrebno davati prednost nekoj određenoj vrsti dokaza na štetu drugih već je potrebno njihovo nadopunjavanje i zajedničko korištenje (Hermanutz, Litzcke, 2012, 19).

Uspješnost analize DNK je imala različita kretanja. Nakon početnih uspjeha i razdoblja prilagodbe počinitelja umanjena je razina uspješnosti. DNK analiza je korištena u Sjedinjenim Državama pred kaznenim sudovima u znatno manje od 1% ukupno prijavljenog kriminala (Turner, 2002), što je posljedica situacija u kojima je zbog nedostatnih baza najprije potrebno otkriti osumnjičenika radi pribavljanja nespornog uzorka, a do njega se i dalje dolazi klasičnim radnjama.

Engleskim istraživanjem su u nekoliko gradova na mjestu događaja svakog kaznenog djela izuzimani tragovi za analizu (*DNA Expansion Programme*). U konačnici su uporabljeni tragovi DNK sa samo 2,2% mjesta događaja i znanstveno istraživanje je zaključilo da takve metode ne mogu ostvariti učinak na sva kaznena djela već se potrebno usmjeriti samo na teže oblike kriminala (Zedlewski, Murphy, 2006). Opsežno istraživanje je proveo Nacionalni institut pravosuđa u pet američkih gradova sa zaključkom da DNK analiza može biti korisna do određene razine, ali ostvaruje velike troškove u odnosu na jednog utvrđenog osumnjičenika (Roman, 2008, 149).

Pojedine metode poput analize DNK su namijenjene korištenju samo kod težih delikata te bi se za ovakve statističke podatke mogla postaviti primjedba da možda nisu učinkovite u svakodnevnom kaznenim djelima jer im niti nisu namijenjene, ali da imaju velikog utjecaja

na složenija djela i teške počinitelje. Općeniti statistički podaci se odnose na ukupno prijavljeni kriminal u kojem, promatrajući prema značaju i utjecaju na javnu sigurnost nije jednako radi li se o nekom najtežem kaznenom djelu ili o krađi manje vrijedne imovine. Sellin/Wolfgang (1964) predlagali su statističko praćenje kriminaliteta prema ljestvicama težine, a ne zbrajanjem pojedinačnih događaja, a slično i američki službeni prikaz stanja sigurnosti (*FBI Uniform Crime Report*) ne navodi ukupni udio riješenosti za sav prijavljeni kriminalitet nego samo za pojedine vrste kaznenih djela. Međutim, niti promatrajući teže vrste kaznenih djela, podaci iz razdoblja unatrag pet godina u američkom sustavu ne pokazuju povećanje – udio rješavanja ubojstva se kreće oko 62-65%. Niti druge metode poput prikriivenih radnji ne pokazuju značajan učinak jer neke organizirane kriminalne skupine koje postoje već gotovo cijelo stoljeće nisu suzbijene (Mallory, 2007; Edwards, Gill, 2003), a od 1972. godine i započinjavanja tzv. rata protiv droge je potrošnja iste porasla preko pet puta (Feltes, 2007, 153), što usmjerava naglasak na prevenciju kaznenih djela koja se teško rješavaju.

U novijoj popularnoj kulturi istraživanje se prikazuje kao da se pretežito oslanja na kriminalističku tehniku što dovodi do uvjerenja građana da policija može sva kaznena djela riješiti laboratorijskim vještačenjima bez potreba za njihovom suradnjom, zbog čega nastaje tzv. CSI-efekt (Starrs, 2004). Pogriješna očekivanja umanjuju vjerojatnost suradnje građana jer smatraju da nisu potrebni, a porotnici oslobađaju optuženike, ako nisu uočili tragove kao u kriminalističkim filmovima, tako da se čak pribjegava korištenju posebnih vještaka koji porotu upozoravaju na stvarne mogućnosti istraživanja (Cronin, 2007, 94).

4. UTJECAJ SMANJIVANJA UDJELA KORISNIH IZJAVA OSUMNJIČENIKA NA RAZJAŠNJENOST KAZNENIH DJELA

4.1. Smanjivanje udjela korisnih izjava

Utjecaj kojeg imaju izjave osumnjičenika na utvrđivanje činjenica u kaznenom postupku može se promatrati u stranim sustavima u kojima je udio korisnih izjava ili priznanja imao značajna negativna kretanja. U američkom sustavu je u razdoblju oko 1970. godine zabilježen pad priznanja, odnosno korisnih izjava osumnjičenika prikupljenih radnjom ispitivanja. Objedinjavanje rezultata dostupnih istraživanja utvrdilo je pad priznanja u prosječnom udjelu 16,1% (Cassell, 1996). Istraživanje u Pittsburgu je utvrdilo smanjenje priznanja s 48,5% na 27,1% nakon novoga pravnog uređenja ispitivanja sa širom ulogom branitelja; istraživanje u New Yorku je utvrdilo pad priznanja u slučajevima općeg kriminala bez uračunatih ubojstava s 49% na 14,5% u roku šest mjeseci nakon iste promjene uređenja u radnji ispitivanja osumnjičenika; u Philadelphiji je zabilježeno smanjenje s 90% na 40,7%; u New Heavenu smanjenje od oko 15%; u New Orleansu oko 11,8%; u Kansasu oko 12%; u Chicagu oko 50% (Schulhofer, 1996).

Slična smanjenja udjela prikupljenih korisnih izjava odnosno priznanja osumnjičenika zapažena su i u engleskim istraživanjima (Van Kessel, 1986). Do 1984. godine i zakonskog proširenja branitelja u radnji ispitivanja osumnjičenika su korisni iskazi bili pribavljeni između 60% i 70% provedenih radnji ispitivanja osumnjičenika, odnosno Zander (1979) je utvrdio pribavljanje priznanja u 76% ispitivanja, Mitchell (1983) je utvrdio postojanje priznanja u 86% ispitivanja, Softley (1980) 61%, a Baldwin (1980) oko 71%. Nakon zakonskih promjena je udio korisnih izjava smanjen na oko 40% do 50%, što je u engleskom sustavu

pripisivano povećanoj uporabi branitelja koji osumnjičenike odvrćaju od suradnje sa istražiteljima (Gudjonsson, 1996, 51).

Pad priznanja u američkom sustavu se objašnjava teorijama koje ključni utjecaj pronalaze u uvođenju širih mogućnosti korištenja branitelja tijekom ispitivanja uvedenih odlukom *Miranda v. Arizona*, 384 U.S. 436 (1966). Tom odlukom su uvedena upozorenja uhićeniku o pravu na šutnju, pravu da nije dužan iskazivati i proširene su mogućnosti korištenja branitelja tijekom ispitivanja. U Kanadi, koja nije imala slična pravila o korištenju branitelja tijekom ispitivanja, obavljeno je dvogodišnje istraživanje kretanje stopa priznanja u dva grada u kojima su bila različito uređena jamstva. U Ontariju je korišteno videosnimanje kao sredstvo sprječavanja zlouporaba umjesto nazočnosti branitelja i prikupljena su priznanja u 68% ispitivanja, što može potvrđivati utjecaj pravnog uređenja na mogućnosti prikupljanja dokaza, uz zaključak da je udio priznanja znatno veći od američkog (Grant, 1987). Kamisar (2001) također je predlagao mijenjanje američkog sustava uvođenjem videosnimanja jer ono ne odvrća osumnjičenike koji žele surađivati s istražiteljima, a omogućuje kvalitetnu zaštitu.

U odnosu na prikazane podatke bitno je istaknuti da se i dalje vode rasprave o čimbenicima koji doprinose smanjenju jer neke teorije smatraju pogriješnima tvrđnje da je to zbog uloge branitelja na ispitivanju koji nagovaraju osumnjičenike da izbjegavaju suradnju, već kao objašnjenje za statističko smanjenje razjašnjenosti navode razloge kao što su dugoročna kretanja kriminaliteta, drugačiji sustav vođenja statistike, izmijenjene strukture kriminala, lokalnih posebnosti i slično (Schulhofer, 1996; Feeney, 2000, 12; Powers, Rothman, 2002, 154). Međutim, nedvojbeno je da su službena očekivanja nakon donošenja odluke *Miranda* podrazumijevala određeni pad priznanja, te je s tim ciljem i Predsjedničko povjerenstvo preporučilo proširivanje kriminalističke tehnike da bi do 1974. godine oko 90% američkih policijskih jedinica bilo opremljeno odgovarajućom opremom.

Utjecaj pravnog uređenja na mogućnosti prikupljanja izjava pokazuje japanski sustav u kojem oko 90% razriješenih slučajeva sadržava potpuno priznanje što je vjerojatno posljedica iznimno dugačkih rokova zadržavanja u policiji bez sudskog naloga (čak do 23 dana), strogom režimu ponašanja tijekom zadržavanja (propisan način sjedenja ili ležanja), nedostatnim jamstvima obrane i odnosu prema kojem je za ponovno uključivanje počinitelja u društvo neizostavno potrebno njegovo priznanje kao izražaj isprike i pokajanja za učinjeno zlo (Ramlogan, 1994; Landis, 1996). Naličje takvih metoda je najveća razina pogriješnih presuda godišnje što je s kriminalističke strane najteža negativna pojava jer ne samo što činjenice nisu bile točno utvrđene već je nedužna osoba smatrana počiniteljem.

4.2. Utjecaj na kretanje razine razjašnjenosti kaznenih djela

Povezivanje umanjenog udjela prikupljenih korisnih izjava i značajne uloge u rješavanju kaznenih djela, bez nadoknađivanja drugim radnjama, prema nekim teorijama je osnovni razlog smanjenja ukupne razjašnjenosti kaznenih djela. Iz statističkih podataka FBI-a, prije uvođenja branitelja na ispitivanju, stopa razjašnjenosti je bila postojana, a nakon 1966. godine je do 1970. godine bilježen pad po otprilike 4% godišnje. Prosječna razjašnjenost svih prijavljenih kaznenih djela u Sjedinjenim Državama se u posljednjem desetljeću kreće oko 18%. Pojedini znanstvenici smatraju da bi bez korištenja pravila kakva je uvela odluka *Miranda* razjašnjenost bila od 7% do 29,7% veća kod kaznenog djela razbojništva, a kod

provala od 6% do 28,9% (Cassell, 1998), uz podatak da je za oko 3,8% smanjena osuđenost za najteža kaznena djela (Cassell, 1996). U hrvatskoj kriminalistici nisu provedena opsežnija znanstvena istraživanja o ovom području jer je u znanosti bio ponajviše zastupljen pravac koji je kao glavni faktor rješivosti kaznenih djela promatrao okolnosti poput karakteristika istražitelja (načela kriminalistike i dr.) bez doprinosa ostalih čimbenika.

Podaci iz stranih sustava učvršćuju zaključak da prikupljanje izjava osumnjičenika ima značajan otkrivački i dokazni učinak te da uvelike usmjerava mogućnosti pronalaženja drugih dokaza. Radnja ispitivanja ne predstavlja samo oblik očitovanja o prikupljenim dokazima da bi je trebalo provoditi isključivo na završetku kriminalističkog istraživanja. Uvažavajući pozitivne i negativne učinke, o opravdanosti Mirande postoje različita gledišta od kojih su se neka pokazivala već tijekom donošenja. Ta odluka je donesena preglasavanjem u saveznom sudu i već nakon donošenja ju je američki Kongres kao predstavničko tijelo pokušao onemogućiti zakonskom dopunom prema kojoj ne bi bila potrebna upozorenja o pravima nego samo dobrovoljnost iskaza (čl. 3501. Općeg zakona o nadzoru i suzbijanju kaznenih djela).³ U obrazloženju tih zakonskih odredbi je bila izričito navedena namjera ispravljanja Mirande koja je nazvana nepravdom donesenom zbog tijesnog glasovanja (Bateman, 2002).

U europskim sustavima bi značajnu ulogu mogla imati Direktiva 2013/48/EU koja je dio plana o poboljšavanju prava okrivljenika u kaznenom postupku koji je prihvaćen 2009. godine.⁴ Tijekom izrade njenog nacrt, stajališta nisu bila ujednačena već su neke države izražavale veliku suzdržanost predloženim rješenjima, primjerice skupina država u kojoj su bile Engleska i Francuska su tvrdile da se Direktivom uvažava samo zaštita prava, ali ne i učinkovitost istraživanja, da se u njoj ne uvažavaju druga sredstva koja već postoje u pojedinim državama članicama za zaštitu okrivljenika, da prikladniji pristup koristi ESLJP koji promatra individualnosti pravnih sustava te da nije napravljena procjena učinka Direktive.⁵ Izražena je ozbiljna zabrinutost jer nije uvažavana mogućnost negativnih posljedica na trajanje postupka, jasnijeg razgraničenja sudskog i prethodnog postupka, mogućih troškova primjene te proširenja okrivljenikovih prava izvan granica koja postavlja ESLJP.⁶ Belgija je prigovarala da se pravičnost u kaznenom postupku može postići i drugim sredstvima, a ne samo nazočnošću odvjetnika te da bi trebalo uvažavati karakter prethodnog postupka u kojem su obilježja kontradiktornosti drugačija nego na raspravi.⁷ Francuska je predlagala omogućavanje pristupa odvjetniku nakon oduzimanja slobode ili nakon formalnog obavještanja o optužbi.⁸

---

³ 18 U.S.C. 3501 (1968), Omnibus Crime Control and Prevention Act.

⁴ Roadmap for strengthening procedural rights of suspected and accused persons in criminal proceedings, OJ C 295 od 4. prosinca 2009., str. 1.

⁵ General Secretariat, Note by Belgium, France, Ireland, Netherlands, United Kingdom, 14495/11 od 22. rujna 2011.

⁶ General Secretariat, Main outcome on Access to a lawyer - Consultative Forum, 5894/12 od 30. siječnja 2012.

⁷ Comments by the Belgian delegation, Working Party on Substantive Criminal Law, 7593/12 od 13. ožujka 2012.

⁸ Note by the French Delegation, General Secretariat, 15351/11 od 11. listopada 2011.

5. NASTOJANJA ZA PRIKUPLJANJE OSUMNJIČENIKOVIH IZJAVA

5.1. Promjene u postupanju tijekom ispitivanja

Pod velikim pritiskom za postignućem više razine razjašnjenosti, sa svrhom prilagodbe pravno uređenja ponekad se uklanjanju jamstva kod postojanja određene razine sumnje ili kod određenih vrsta postupaka (npr. američka istražna porota pred kojom osumnjičeničnik nema pravo na šutnju) ili se osumnjičeničkova šutnja može tumačiti u prilog optužbi (Engleska, Francuska), odnosno umanjuju se mogućnosti izdvajanja dokaza pronađenih temeljem nezakonitog priznanja ili se i nezakonito priznanje može koristiti za opovrgavanje obrane otkrivenika na raspravi.

Upozorenje o pravima je u američkom sustavu postalo formalnost koju istražitelji izriču kako bi se ostavio dojam administrativnog običaja bez značaja, pritom smanjujući naglaske s dijelova koji se odnose na prava ili stavljajući upozorenje u kontekst kao da je riječ o prepreci u namjeri pomaganja ispitaniku (Roppe, 1994). Kalifornijski službeni priručnik za izobrazbu redarstvenika je savjetovao način ispitivanja obilazjenjem pravila iz odluke Miranda (*outside Miranda*) radi dobivanja podataka o drugim sudionicima, preostalim tragovima i sličnim činjenicama, prema *Commission on Peace Officer Standards and Training* (1996). Ispitivanje "izvan Mirande" uz savjete o mogućoj uporabi pojedinih dokaza preporučuju brojni izvori, primjerice i službeni priručnik javnog tužiteljstva (Carey, 1997). Prema američkom pravnom uređenju dopušteni su blaži oblici obmane koji se nazivaju dopuštenim lukavostima (*trickery*) radi dobivanja priznanja tijekom ispitivanja osumnjičeničnika (Inbau, 1986). Neke od takvih taktika su nagovaranje da je iskaz u osumnjičeničkovu korist te o nevažnosti upozorenja o pravima (Slobogin, 2001).

U engleskom sustavu su Moston i Stephenson (1993) utvrdili da policijski službenici sa 31% osumnjičeničnika razgovaraju prije dolaska u postaju tijekom prevoženja u vozilu (*car-seat confessions*) i u tim razgovorima je prikupljen glavni dio kasnijeg službenog iskaza. Prikupljene obavijesti se potom ponavljaju u formalnom ispitivanju koje će biti obuhvaćeno zapisnikom (McConville, 1992). Pokušavaju prešućivati osumnjičeničniku pojedina temeljna prava, engleski pritvorski nadzornici često ne obavještavaju o mogućnosti razgovora s braniteljem bez nazočnosti službenika, dok se način davanja upozorenja o pravima izriče na takav način da bude nejasan i prebrz (Padfield, 1995). McConville i Hodgson (1993) promatrajući način korištenja pravne pomoći utvrdili su da je samo četvrtina odvjetnika bila odgovarajućega odvjetničkog položaja, a neki bivši redarstveni istražitelji koji imaju uvjete postaju odvjetnici i onda ih policija poziva na pružanje "pravne pomoći" otkriveniku pri ispitivanju.

5.2. Odnos prema pridobivanju personalnih izvora

S obzirom na to da ni kriminalistička tehnika niti druge metode nisu uspjele poboljšati udjele razjašnjenosti, poteškoće se pokušavalo ispraviti strategijama koje se temelje na poboljšavanju suradnje s personalnim izvorima. U tom području su nastali različiti pristupi kojima se pokušavalo približavati postupanje policije građanima i ostvarivati povezanost kakva je obilježavala razdoblje prije intenzivne urbanizacije, poput strategije policije u zajednici.

Usmjerenost prema pridobivanju personalnih izvora u okružju osumnjičeničnika je pota-

knuta procjenama prema kojima su u oko 25% slučajeva počinitelji povjerali drugoj osobi da su počinili kazneno djelo, što naglasak u istraživanju stavlja na bliske osobe koje bi mogle biti informatori ili pak svjedoci u kaznenom postupku (Stelfox, 2006). Korištenje informatora bliskih osumnjičeniku jedan je od oblika kojim se nastojalo dolaziti do osumnjičenikovih izjava (Innes, 2006). Prema najčešće spominjanim kriminalističkim procjenama Billingsleya (2001) otprilike trećina kaznenih djela ne može biti riješena bez korištenja obavijesti od informatora, osobito onih koji su bliski s počiniteljima.

Greenberg (1972) je ranije utvrdio da vrlo velik dio istražitelja smatra informatore najznačajnijim otkrivačkim sredstvom iako često u spisima o tome nema podataka jer ih ne prikazuju u izvješćima. Takvo je stanje bilo 70-ih godina, ali nije umnogome promijenjeno tako da i prema novijim empirijskim istraživanjima kriminalističko istraživanje dobiva mnogo korisnih smjernica od informatora koji poznaju počinitelja (Skogan, Frydl, 2004, 74).

Velika uloga počiniteljevih izjava je osobito vidljiva u vrstama kaznenih djela koja su vezana uz usmene dogovore bez posebnih tragova, odnosno konsenzualnim kaznenim djelima koja nemaju klasičnu žrtvu. U njima je značajna uloga krunskih svjedoka (tzv. pokajnika) koji su kao počinitelji bili uključeni u skupine organiziranog kriminala ili korupcije, što je zapravo oblik dolaska do izjave osumnjičenika kroz drugačiji pristup. Ovakav oblik, kao i drugi oblici nagodbe počinitelja u zamjenu za priznanje pokazuju da su personalni izvori toliko značajni da pravni sustav s ciljem dobivanja informacija zanemaruje neka njihova kaznena djela. Iako je takav pristup bio u 18. ili 19. stoljeću omraženo sredstvo među građanima jer očigledni počinitelji nisu kažnjeni nego ih je štoviše sustav koristio radi ostvarivanja pravde, vidljivo je da suštinski napredak u pronalaženju novih oblika nije ostvaren.

5.3. Korištenje prikrivenih radnji u prikupljanju osumnjičenikovih izjava

Umanjeni udjeli pribavljanja iskaza osumnjičenika dovodili su do povećanja učestalosti posebnih dokaznih radnji koje u nekim aspektima pokušavaju biti nadomjestak dokaza koji su se prikupljali klasičnim radnjama (Marx, 1988, 35). Ograničavanje radnje ispitivanja i umanjene mogućnosti prikupljanja materijalnih dokaza može prebacivati istraživanje na pronalaženje drugih načina, među kojima su i prikrivene mjere (Madinger, 2000, 26). Međutim, to je teško ostvarivo jer je potrebna posebna prilagodba istražnih tijela, poduzimanje ne može biti učestalo i nema slične učinke (Ross, 2002).

O jednostavnom prijelazu ili zamjeni radnji može biti riječi samo kada bi se radilo o radnjama koje se mogu primjenjivati pod sličnim uvjetima i sa sličnom učestalošću, što donekle može biti provedeno u engleskom ili američkom sustavu gdje za posebne dokazne radnje nije potrebno ispunjavati zahtjevne zakonske preduvjete. Prikrivene mjere istraživanja u kontinentalnim pravnim sustavima imaju znatno strože odredbe za poduzimanje nego kod klasičnih radnji poput ispitivanja, odnosno mogu se odobravati samo iznimno (Maclin, 1996).

Pojava premještanja prikupljanja dokaza na prikrivene radnje se objašnjava pravnim ograničenjima u radnji ispitivanja osumnjičenika (Amar, Lettow, 1995). U nedostatku mogućnosti prikupljanja izjava na formalnim ispitivanjima se u okviru prikrivenih mjera pokušava doći do izjava osumnjičenika, primjerice kada prikriveni istražitelj u razgovoru nastoji pribaviti priznanje. Slična postupanja je promatrao Europski sud za ljudska prava (ESLJP) u brojnim predmetima (npr. Allan pr. Ujedinjenog Kraljevstva, 2002; Bykov pr. Rusije, 2009

i dr.), a koriste ga i drugi sustavi u kojima je nastao zasebni pojam prikrivenog razgovaranja (engl. *covert questioning*, njem. *heimliche Vernehmung*).

6. STADIJ PRETHODNOG POSTUPKA U KOJEM SE PROVODI ISPITIVANJE

6.1. Taktika ispitivanja

U odnosu na procjenu istražne situacije, potrebe za prikupljanje korisnih izvjava od osumnjičenika se ne mogu vezati isključivo uz neki određeni stadij prethodnog postupka već se mogu pojavljivati ovisno o okolnostima pojedinog slučaja. Ako je osumnjičenik otkriven ubrzo nakon počinjenja ili temeljem neke okolnosti koja čvrsto upućuje na povezanost, može biti opravdano prikupljanje njegovih izvjava već na početku istraživanja. Niti u drugim situacijama ne bi trebalo nužno pretpostavljati da je prikupljanje korisnih podataka potrebno isključivo nakon što se prikupe svi ostali dokazi jer ispitivanje može imati i otkrivački učinak, a ne samo karakter završnog izjašnjavanja ili osvrta na prikupljene dokaze kao što je to bilo u istrazi po ZKP/97. U nekim slučajevima će osumnjičenikove izvjava prikupljene na početku izvida biti osnova za usmjeravanje daljnjeg istraživanja i pronalaženje dodatnih podataka koji će se potom prikupljati drugim radnjama. Kriminalistička taktika ne sadrži preporuke o potrebi ispitivanja isključivo u određenom dijelu istraživanja (Pavliček, 2013). Ponekad istraživanje polazi od osumnjičenika ili su kaznena djela takve naravi da ne ostavljaju značajnih materijalnih tragova te iskaz može biti ključan za daljnji otkrivački učinak (Skogan, Frydl, 2004, 74). U kriminalističkoj praksi je tipična situacija da kod izostanka konkretnih tragova s mjesta događaja polazište za istraživanje započinje od osoba koje bi mogle biti počinitelji i ako bi tijekom razgovora dali korisne podatke, bilo bi opravdano osigurati njihovu dokaznu uporabljivost (Reichertz, 1991).

Izravno se nakon počinjenja mogu dobivati vjerodostojnije izvjava jer se počinitelj još nije dobro pripremio na prikrivanje. Nakon počinjenja preostaju dojmovi od kaznenog djela, drugi utjecaji koji bi mogli pripremati počinitelja na opovrgavanje još nisu ostvareni tako da je sklonost na priznanje vjerojatnija (Burghard, Hamacher, 1992, 21). Protekom vremena je moguće prilagođavanje iskaza, savjetovanje sa sudionicima i stjecanje veće razine samopouzdanja, što može utjecati i na stav osumnjičenika tijekom ispitivanja. Reidovo stajalište je da razgovor na početku istraživanja može biti ključan za daljnje usmjeravanje i pronalaženje dokaza (Inbau, 2004).

Kod preporučivanja taktike ispitivanja Wulf (1984, 42) opisuje da stadij u kojem će ispitivanje biti obavljeno ovisi o raznim okolnostima jer u nekim slučajevima to može biti već na početku izvida, a u nekima bi rano ispitivanje imalo učinak upozorenja počiniteljima da ih policija istražuje ili bi moglo biti bez nekog konkretnog utjecaja na prikupljanje dokaza, ali uz mogućnost prikrivanja drugih dokaza. Ispitivanje kakvo preporučuje Gudjonsson (1996, 16) temelji se na čimbenicima koji podupiru izvjava, prilagodbu vrstama počinitelja, a u taktici i stadijima ispitivanja preuzima *Reidove taktike* bez određivanja stadija istraživanja u kojem bi bilo potrebno provoditi ispitivanje. *Peace taktika* također ne zadaje određeni odnos prema stadiju istraživanja u kojem bi trebalo provoditi ispitivanje. Taktika *RMP* koja se temelji na racionalizaciji, projekciji i minimiziranju također ne ističe razliku ili potrebu ispitivanja na završetku izvida odnosno kriminalističkog istraživanja (Napier, 1998).

6.2. Zakonsko uređenje u Republici Hrvatskoj

Uvodno spomenuta dvojba o mogućnosti poduzimanja radnje ispitivanja okrivljenika u razdoblju prije početka istrage povlači pitanje svrhe te radnje. Poduzimanje dokaznih radnji prije početka kaznenog postupka reguliraju odredbe među kojima ne postoje zapreke da se bilo koja od tih radnji provede u izvidima, ako su ispunjeni općeniti uvjeti za izdavanje naloga, odnosno ako postoji opasnost od odgode ili ako bi bile svrhovite (čl. 212. i 213. ZKP).⁹ Neki unutarnji propisi državnog odvjetništva o davanju naloga policijskim istražiteljima o provođenju ove dokazne radnje također ne spominju ograničenja primjene u izvidima.¹⁰ Nije načelno propisano da se dokazne radnje mogu odobravati samo kod postojanja više razine sumnje prema konkretnoj osobi ili tek nakon uhićenja. Promatrajući potrebnu razinu sumnje, u okviru radnje ispitivanja okrivljenika je propisano upoznavanje osobe s osnovama sumnje koje postoje protiv nje (čl. 273. i 239. ZKP), što pokazuje da se radi o nižoj razini sumnje kakva je, primjerice potrebna za početak izvida (čl. 207. st. 2. ZKP) te pritom nije potrebno imati višu razinu kao za početak nekih stadija kaznenog postupka.

U bivšem zakonskom uređenju je za osiguravanje dokaznog statusa policijskog ispitivanja postojala radnja koju se nazivalo ispitivanje osumnjičenika (čl. 177. st. 5. ZKP/97) te je redarstvenim vlastima bilo izričito zabranjeno provoditi ispitivanje osobe u svojstvu okrivljenika (čl. 177. st. 4. ZKP/97). Takvim pravilima je bila strogo razdvojena ovlast ispitivanja osumnjičenika i okrivljenika i ti su pojmovi imali bitno drugačija značenja u prethodnom postupku.¹¹ I u sadašnjem uređenju je u užem smislu riječi okrivljenik osoba protiv koje je pokrenut formalni kazneni postupak (čl. 202. st. 2. t. 2. ZKP), a osumnjičenik osoba za koju postoji niža razina sumnje (čl. 202. st. 3. ZKP). Od tumačenja koje se temelji na užem smislu pojmova okrivljenika i osumnjičenika je moglo preostati stajalište da je radnja ispitivanja okrivljenika namijenjena samo okrivljenicima protiv kojih je pokrenut postupak. Tome je možda pridonijela zadržana odredba koja redarstvenim vlastima zabranjuje ispitivanje okrivljenika u prikupljanju obavijesti (čl. 208. st. 1. ZKP). Međutim, svrha je premještanja dokazne radnje ispitivanja okrivljenika na područje izvida bila samo u zamjeni dotadašnje radnje, a ne u zabrani provođenja prije istrage. Pritom su ujedno postavljena zahtjevnija pravila te bi policija bila u znatno nepovoljnijem položaju u odnosu na ZKP/97, ako bi ju se ograničavalo u mogućnostima poduzimanja, a nije prikazano koje vrijednosti se time poboljšavaju.

Dok je upitna opravdanost proširivanja pravila koja su bila namijenjena stadiju istrage, ono što bi dodatno utjecalo na položaj policije je razvoj prema kojem bi ubuduće ista pravila mogla obuhvatiti i obavijesni razgovor kao preostali neformalni oblik prikupljanja obavijesti u izvidima, što bi također značilo potrebu prethodnog pribavljanja odobrenja drugih tijela za provođenje. Time bi razvoj koji je započeo kroz ZKP/08, u svojoj potpuno dovršenoj fazi premjestio formaliziranost iz istrage na sve dotadašnje oblike policijskog ispitivanja i

---

⁹ Zakon o kaznenom postupku, NN 152/08., 76/09., 80/11., 121/11., 91/12., 143/12., 56/13., 145/13., 152/14.

¹⁰ Opća uputa o postupanju državnog odvjetnika kad policija izvješćuje kako osumnjičenik priznaje izvršenje jednog kaznenog djela ili više kaznenih djela, 2012.

¹¹ "Međutim, *osumnjičenik* je osoba koja još uvijek nije stekla svojstvo sudionika u kaznenom postupku, jer se radi o osobi koju je moguće ispitati u prethodnom postupku (...) kada još uvijek postoje samo osnovi sumnje da je počinjeno kazneno djelo. Prema tome, ovdje se još uvijek ne radi o osobi, za koju postoji osnovana sumnja da je počinila kazneno djelo (...) pa prema tome ona nema status *okrivljenika* kao sudionika u kaznenom postupku", VSRH, I Kž 1254/04 od 25. siječnja 2005. (isticanje dodano).

razgovaranja (v. prikaz 1), što bi moglo povlačiti pitanja o prilagođenosti takvog uređenja postupanju izvan istrage i o samostalnosti postupanja policije. Ako će razvoj zakonodavstva slijediti takav pravac, prikupljanje izjava u razdoblju prije početka kaznenog postupka će biti predmet još značajnijih promjena nego što je bilo uklanjanje radnje ispitivanja osumnjičenika kroz ZKP/08.

Direktiva EU traži uređivanje ispitivanja u ranijim fazama prethodnog postupka čime će sužavati izvidne mogućnosti neovisno što im cilj nije prikupljanje izjava za dokazivanje već pronalaženje drugih dokaza koje će koristiti u postupku. Uređenje ovog područja je vrlo složeno i kao što pokazuju primjeri stranih sustava, može utjecati na ravnotežu ciljeva kaznenog postupka. Za hrvatsko uređenje je posebnost što se iz stadija istrage proširuje razina formaliziranosti koja je stroža od stranih sustava i od standarda propisanih Direktivom, a to bi uz hrvatski model izdvajanja nezakonitih dokaza moglo ostvarivati teže posljedice nego u stranim sustavima. Stanje bi bilo povoljnije da je ZKP/08 zadržao radnju ispitivanja osumnjičenika, ali se i postojeće stanje može djelomice ublažiti ponovnim normiranjem takve radnje. Za usporedbu odnosa prema normiranju ovlasti policije bi bilo korisno sagledati jesu li pravila za druge subjekte u kaznenom postupku također znatno stroža od europskih uzora.

Prikaz 1: Širenje dokazne radnje ispitivanja okrivljenika iz stadija istrage na izvidne radnje u zakonskom uređenju nakon ZKP/97

7. ZAKLJUČAK

Uspješnost provođenja kriminalističkog istraživanja u brojnim državama prolazi kroz velike poteškoće koje se odražavaju na djelovanje cjelokupnog sustava kaznenog pravosuđa i ostvarivanje svrhe kažnjavanja. Dok kod nekih slučajeva postoje početni materijalni tragovi koji mogu usmjeravati istraživanje, takve okolnosti nisu učestale niti se pojavljuju kod svih vrsta kaznenih djela. Ni u kojem slučaju ne treba na načelnoj razini prenaplašavati značaj pojedine vrste dokaza već je u praksi potrebno njihovo nadopunjavanje i zajedničko korištenje.

Rezultati prikazane analize potvrđuju da su personalni izvori vrlo značajni u kriminalističkom istraživanju i da tradicionalno predstavljaju bitan udio kojeg u razjašnjavanju nisu preuzele novije metode. Strana istraživanja su utvrdila da oko 24% slučajeva nije moguće riješiti bez korisnih izjava osumnjičenika, dok kod promatranja udjela kojeg imaju u riješenim slučajevima nisu analizirani prosjeci, ali se prikazani podaci kreću znatno iznad 50%. Pritom je značaj velik neovisno radi li se o izvorima za otkrivanje novih dokaza ili o potrebi

korištenja izjava kao samostalnih dokaza. U stranim sustavima se utjecaj smanjenja korisnih izjava osumnjičenika odražava na općeniti pad udjela razjašnjenosti kaznenih djela neovisno o pokušaju uravnoteženja korištenjem drugih radnji jer one po karakteru prikupljanja i učestalosti uporabe ne mogu obuhvatiti iste sadržaje. Smanjenje korisnih izjava u razdobljima nakon uvođenja novog zakonskog uređenja je u stranim sustavima zabilježeno u rasponu 10-50% ovisno o gradu ili državi, a pad ukupne razjašnjenosti oko 4% godišnje. Neke teorije pronalaze uzroke takvih negativnih kretanja u načinu pravnog uređenja koje uz davanje zaštite prava ujedno daje poticaje okrivljeniku za izbjegavanje suradnje ili korisnih izjava (npr. samoprijava motivirana savješću).

Bojazan za učinkovitost su izrazile i neke članice Europske unije koje su se protivile Direktivi 2013/48/EU o pravu na pristup odvjetniku. S obzirom na to da se radi o razvijanim demokratskim državama s naglašenim liberalnim karakterom (Engleska, Francuska i dr.), neopravdano bi bilo previdati dobronamjernost i argumentiranost njihovih primjedbi. U pravnom uređenju je vrlo velika poteškoća pronaći uravnoteženo rješenje. Strani primjeri pokazuju da veliki pritisak koji postoji prema istražiteljima dovodi do pokušaja izbjegavanja nekih procesnih jamstava. Istražitelji prekoračuju ovlasti i umanjuju negativne efekte zakona koji bi inače bili vidljiviji. Načelo zakonitosti traži da se pravila poštuju neovisno o posljedicama (*fiat iustitia pereat mundus*) te ako je zakonodavac donio određena pravila koja podrazumijevaju određene posljedice za istraživačke rezultate, istražitelji ne mogu biti za njih odgovorni. Neujednačeno bi bilo zadržavati ista očekivanja ili ostvarivati pritisak na istražitelje. *Spencer* je opisao povijesni nastanak nekih ovlasti redarstva proširenjem pravila kojih se istražitelji nisu pridržavali jer inače ne bi mogli imati rezultate, a druga tijela poput sudova su takva postupanja s vremenom odobravala (Jackson, Spencer, 1995, 217). Problematika obilaženja policijskih ovlasti kod pravila koja ne uvažavaju realnost bila je predmet razmatranja i kod Galligana (1996, 425).

Ispitivanje bi moglo postati suvišno za velik dio kriminalističkih potreba, ako će predstavljati samo osvrtno na druge prikupljene dokaze. To je već vidljivo iz nekih stranih sustava koji izbjegavaju ispitivanja kad od njega nemaju koristi, a slučajeve u kojima nema drugih izvora poput očevidaca, snimki ili tragova na početku istraživanja obilježavaju kao vjerojatno bezizgledne za daljnje razjašnjavanje i odlažu ih, a rad usmjeravaju na povoljnije slučajeve (npr. obrazac "The Stanford Instrument", Thibault, 2001, 187; Becker, 2009, 151; Brown, 2001). Formaliziranje izvidne djelatnosti bi omogućilo birokratsku pravilnost, ali je potrebno detaljno razmotriti prikladnu razinu pravila jer prebacivanje radnje iz stadija istrage u kojem su slučajevi s već otkrivenim dokazima može se teško primjenjivati u izvidima u kojima je tek potrebno otkrivati činjenice.

LITERATURA

1. Amar, A., Lettow, R. (1995). *Fifth Amendment First Principles: The Self-Incrimination Clause*. Michigan Law Review, 93, 857-928.
2. Baldwin, J., McConville, M. (1980). *Confessions in Crown Court Trials*, Royal Commission on Criminal Procedure. London, HMSO.
3. Barry, M. (1996). *Confessions and Police Interrogation of Suspects*. Criminal Law Review, 596-599.

4. Bateman, C. (2002). *Dickerson v. United States: Miranda is Deemed a Constitutional Rule, but Does it Really Matter*. Arkansas Law Review, 55, 177-223.
5. Becker, R. (2009). *Criminal Investigation*. Sudbury, Jones and Barlett.
6. Billingsley, R. (2001). *Informers: policing, policy, practice*. Devon, Willan.
7. Bloch, P., Bell, J. (1976). *Managing Investigations, The Rochester System*. Washington, Police Fondation.
8. Bottomley, K., Coleman, C. (1981). *Understanding Crime Rates. Farnborough, Gower*.
9. Brockmann, C., Chedor, R. (1999). *Vernehmung: Hilfen für den Praktiker. Hilden, Verlag Deutsche Polizeiliteratur*.
10. Brown, M. (2001). *Criminal Investigation: Law and Practice*. New York, Butterworth Heinemann.
11. Brühl, A. (1981). *Die Rechte des Verdächtigen und Angeklagten*. Weinheim, Beltz.
12. Bundeskriminalamt (1979). *Der Sachbeweis im Strafverfahren: Arbeitstagung des Bundeskriminalamtes*. Wiesbaden, Bundeskriminalamt.
13. Burghard, W., Hamacher, H. (1992). *Vernehmung, Gegenüberstellung*. Hilden, VDP.
14. Burrows, J. (1986). *Burglary - Police Actions and Victim Views*, Research and Planning Unit Paper, 37. London, Home Office.
15. Cassell, P. (1996). *Miranda's Social Costs: An Empirical Reassessment*. Northwestern University Law Review, 90, 387-499.
16. Cassell, P., Fowles R. (1998). *Handcuffing the Cops? A Thirty-Year Perspective on Miranda's Harmful Effects on Law Enforcement*. Stanford Law Review, 50, 1055-1132.
17. Cassell, P., Hayman, B. (1996). *Police Interrogations in the 1990s: An Empirical Study of the Effects of Miranda*. University of California Law Review, 43, 839-931.
18. Cassell, Paul G. (1996). *Miranda's Social Costs: An Empirical Reassessment*, Northwestern University Law Review, 90, 387-499.
19. *Commission on Peace Officer Standards and Training* (1996). *Interrogation Law Instructors' Outline*. California Department of Justice.
20. Cronin, J. i dr. (2007). *Promoting Effective Homicide Investigations*. Washington, Police Executive Research Forum.
21. Edwards, A., Gill, P. (2003). *Transnational organised crime: perspectives on global security*. London, Routledge.
22. Feeney, F. (2000). *Police Clearances: A Poor Way to Measure the Impact of Miranda on the Police*. Rutgers Law Journal, 32, 1-114.
23. Feltes, T. (2007). *Organized crime – sleeping with the enemy*. Acadêmica de Direito, 2(10), 152-163
24. Galligan, D. (1996). *Due process and fair procedures: a study of administrative procedures*. Oxford, Oxford University Press.

25. GeneWatch (2006). *UK Briefing - The DNA Expansion Programme: reporting real achievement.*
26. Gössweiner-Saiko, T. (1979). *Vernehmungskunde: ein Grundriß.* Graz, Leykam Verlag.
27. Grant, Alan (1987). *The Audio-Visual Taping of Police Interviews with Suspects and Accused Persons by Halton Regional Police Force.* Ontario.
28. Greenberg, B. i dr. (1972). *Enhancement of the investigative function: Analysis and Conclusions.* Menlo Park, Stanford Research Institute.
29. Gross, H. (1899). *Handbuch für Untersuchungsrichter als System der Kriminalistik.* Graz, Leuschner Lubenskys.
30. Gudjonsson, G. (1996). *Psychology of interrogations, confessions and testimony.* Chichester, Wiley.
31. Gudjonsson, G. (2006). *The psychology of interrogations and confessions.* U: Williamson, T. (ur.), *Investigative Interviewing.* Devon, Willan. 123-146.
32. Hellwig, A. (1951). *Psychologie und Vernehmungstechnik bei Tatbestandsermittlungen.* Stuttgart, Enke.
33. Hermanutz, M., Litzcke, S. (2012). *Vernehmung in Theorie und Praxis: Wahrheit, Irrtum, Lüge.* Stuttgart, Boorberg.
34. Herold, H. (1980). *Neue Wege in der Kriminaltechnik eröffnen* U: Göppinger, H. i dr., *Tötungsdelikte.* Stuttgart, Enke.
35. Herren, R. (1982). *Denktraining in Kriminalistik und Kriminologie.* Freiburger Universitätsblätter, 77, 25-28.
36. Inbau, F. i dr. (2004). *Criminal interrogation and confessions.* Sudbury, Jones and Bartlett.
37. Inbau, F., Reid, J. (1967). *Criminal interrogation and confessions.* Baltimore, Williams and Wilkins.
38. Innes, M. (2006). *Policing Uncertainty: Countering Terror through Community Intelligence and Democratic Policing.* The Annals of The American Academy of Political and Social Science, 605, 1-20.
39. Isaacs, H. (1967). *A Study of Communications, Crimes, and Arrests in Metropolitan Police Department.* Washington, Government Printing Office.
40. Jackson, R.; Spencer, J. (1995). *Jackson's machinery of justice.* Cambridge, Cambridge University Press.
41. Kamisar, Y. (2001). *Miranda Thirty-Five Years Later: A Close Look at the Majority and Dissenting Opinions in Dickerson.* Arizona State Law Journal, 33, 387-428.
42. Karas, Ž. (2012). *Uvod u kriminalistiku.* Zagreb, MUP.
43. Landis, C. S. (1996). *Human Rights Violations in Japan: A Contemporary Survey.* Journal of International Law and Practice, 5, 53-85.
44. Maclin, T. (1996). *Informants and the Fourth Amendment: A Reconsideration.* Washington University Law Quarterly, 74, 573-635.
45. Madinger, J. (2000). *Confidential informant: law enforcement's most valuable*

- tool*. Boca Raton, CRC Press.
46. Mallory, S. (2007). *Understanding Organized Crime*. Sudbury, Jones and Bartlett.
  47. Marković, T. (1972). *Suvremena tehnika istraživanja krivičnih djela (kriminalistika)*. Zagreb, Narodne novine.
  48. Marx, G. (1988). *Police Surveillance in America*. Berkeley, University of California Press.
  49. Matheson, D. (1929). *The Technique of American Detective*. U: Sellin, T. (ur.). *The Police and the Crime Problem*. The American Academy of Political and Social Science (pretsak Arno Press 1971).
  50. McConville, M. (1992). *Videotaping Interrogation: police behaviour on and off camera*. *Criminal Law Review*, 522-548.
  51. McConville, M. (1993). *Custodial legal advice and the right to silence*. London, HMSO.
  52. Meinert, F., Geerds, F. (1976). *Vernehmungstechnik*. Lübeck, Verlag für polizeiliche Fachschrifttum.
  53. Modly, D. (1993). *Informatori*. Zagreb, MUP RH.
  54. Moore, M. i dr. (1998). *Crime and Policing, Perspectives on Policing*. Washington, National Institute of Justice - Harvard University.
  55. Moston, S. (1993). *The questioning and interviewing of suspects outside the police station*. London, HMSO.
  56. Napier, A. (1998). *Magic Words to Obtain Confessions*. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 67(10), 11-15.
  57. Niggemeyer, B. (1957). *Die Bedeutung der Tatortuntersuchung für das Strafverfahren*. Die Prävalenz der materiellen Spur. U: *Das Kriminalpolizeiliche Ermittlungsverfahren, Sicherung des Objektiven und Subjektiven Tatbefundes*. Wiesbaden, Bundeskriminalamt. 7-12.
  58. Padfield, N. (1995). *Text and Materials on the Criminal Justice Process*. London, Butterworths.
  59. Pavliček, J. (2013). *Kriminalistički intervju*. Zagreb, Međunarodno kriminalističko udruženje.
  60. Powers, S., Rothman, S. (2002). *The Least Dangerous Branch: Consequences of Judicial Activism*. Westport, Greenwood.
  61. Ramlogan, R. (1994). *The Human Rights Revolution In Japan: A Story Of New Wine In Old Wine Skins*. *Emory International Law Review*, 8, 127-213.
  62. Redmayne, M. (2001). *Expert evidence and criminal justice*. Oxford University Press, Oxford.
  63. Reichertz, J. (1991). *Aufklärungsarbeit, Kriminalpolizisten und Feldforscher bei der Arbeit*. Stuttgart, Enke.
  64. Roman, J. i dr. (2008). *The DNA Field Experiment: Cost-Effectiveness Analysis of the Use of DNA in the Investigation of High-Volume Crimes*. Washington, National Institute of Justice.

65. Roppe, L. (1994). *True Blue? Whether Police Should Be Allowed To Use Trickery and Deception To Extract Confessions*. San Diego Law Review, 31, 729-773.
66. Ross, J. (2002). *Tradeoffs in Undercover Investigations: A Comparative Perspective*. University of Chicago Law Review, 69, 1501-1541.
67. Roxin, C. i dr. (2006). *Einführung in das Strafrecht und Strafprozessrecht*. Heidelberg, Hüthig Jehle.
68. Schroeder, D. (2007). *DNA and homicide clearance: What's really going on*. New York, University of New York.
69. Schulhofer, S. (1996). *Miranda's Practical Effect: Substantial Benefits and Vanishingly Small Social Costs*. Northwestern University Law Review, 90, 500-563.
70. Sellin, T. (ur.) (1929). *The Police and the Crime Problem*. The Annals of American Academy, 26 (pretisak Arno Press 1971).
71. Sellin, T., Wolfgang, M. (1964). *Measurement of delinquency*. New York, Wiley.
72. Sharpe, S. (1998). *Judicial discretion and criminal investigation*. London, Sweet and Maxwell.
73. Skogan, W., Frydl, K. i dr. (2004). *Fairness and effectiveness in policing: The evidence*. Washington, National Academies Press.
74. Slobogin, C. (2001). *An Empirically Based Comparison Of American And European Regulatory Approaches To Police Investigation*. Michigan Journal of International Law, 22, 423-456.
75. Softley, P. (1980). *Police Interrogation: An Observational Study In Four Police Stations*. London, HMSO.
76. Starrs, J. (2004). *The CSI Effect*. Scientific Sleuthing Review, 28(3), 32-34.
77. Stelfox, P. (2006). *The Role of Confidants in Homicide Investigations*. Journal of Homicide and Major Incident Investigation, 2(1), 79-91.
78. Thibault, E. (2001). *Proactive Police Management*. New Jersey, Prentice Hall.
79. Turner, R. i dr. (2002). *DNA Forensic Evidence*. Washington, Police Executive Research Forum.
80. Van Kessel, G. (1986). *The Suspect as a Source of Testimonial Evidence: A Comparison of the English and American Approaches*. Hastings Law Journal, 38, 1-129.
81. Weisselberg, C. (1998). *Saving Miranda*. Cornell Law Review, 84, 109-192.
82. Wulf, P. (1984). *Strafprozessuale und kriminalpraktische Fragen der polizeilichen Beschuldigtenvernehmung auf der Grundlage empirischer Untersuchungen*. Heidelberg, Institut für Kriminologie der Universität.
83. Zander, M. (1979). *The Investigation of Crime: A Study of Cases Tried at the Old Bailey*. Criminal Law Review, 203-219.
84. Zedlewski, E., Murphy, M. (2006). *DNA Analysis for Minor Crimes: A Major Benefit for Law Enforcement*. National Institute of Justice Journal 253(1), 2-5.

Summary

Željko Karas

The Importance of Questioning of a Defendant for Crime Investigation

During the last decades of rapid development in forensic techniques, notable scholars predicted that personal evidence will disappear completely by the end of 20th century or they will only represent procedural safeguard. They expected that majority of crimes is going to be solved by using physical evidence alone. However, considering the share of forensic evidence in actually solved cases, it can be seen that factually they do not play a major part.

Personal evidence such as a statement of a suspect can be very valuable evidence alone or as source of discovering physical evidence. This research involves an analysis of dozen foreign papers which had showed that significant part of cases cannot be solved without useful statements of a suspect. For Croatian criminal procedure and for other similar legal systems that are expecting changes due to Directive 2013/48/EU, it is very important to emphasise results of those empirical researches that has showed when ratio of useful personal evidence is decreasing, crime clearance rate is also decreasing.

Key words: questioning of a suspect, crime investigation, personal evidence.